

دستورالعمل روش‌های تهیه حساب‌های منطقه‌ای

اداره آمار اتحادیه اروپا

۲۰۱۳

مترجم‌ها:

محمد رضا لعلی

جواد حسین‌زاده

مریم رضایی

مریم طالبی

ویراستار:

محمد غلامی

پخش‌شده‌ی آمار

فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی ایران

سرشناسه:	لعلی، محمدرضا،
عنوان و نام پدیدآور:	دستورالعمل روش‌های تهیه حساب‌های منطقه‌ای، اداره آمار اتحادیه اروپا/ مترجمان: محمدرضا لعلی، جواد حسین‌زاده، مریم رضایی، مریم طالبی؛ ویراستار: محمد غلامی
مشخصات نشر:	تهران: مرکز آمار ایران، پژوهشکده‌ی آمار، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری:	۲۳۳ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۰۹-۳۷۱-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	فیپا
یادداشت:	مترجم‌ها محمدرضا لعلی، جواد حسین‌زاده، مریم رضایی، مریم طالبی
یادداشت:	عنوان اصلی: Manual on Regional Accounts Methods, 2014
موضوع:	درآمد ملی—کشورهای عضو اتحادیه اروپا
موضوع:	National Income—European Union Countries
موضوع:	کشورهای عضو اتحادیه اروپا—سیاست اقتصادی
موضوع:	European Union Countries—Economic Policy
شناسه افزوده:	لعلی، محمدرضا، ۱۳۵۰، مترجم
شناسه افزوده:	غلامی، محمد، ۱۳۵۱، ویراستار
شناسه افزوده:	مرکز آمار جامعه اروپایی
شناسه افزوده:	Statistical Office of the European Communities
شناسه افزوده:	مرکز آمار ایران
شناسه افزوده:	Statistical Center of Iran
رده‌بندی کنگره:	HCV۹
رده‌بندی دیویی:	۳۳۹٫۲
شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی:	۷۴۰۹۷۷۷

© ۱۳۹۹، پژوهشکده‌ی آمار

شماره‌ی ۱۴۵، خیابان شهید فکوری، خیابان باباطاهر، خیابان دکتر فاطمی
تهران ۱۴۱۳۷۱۷۹۱۱، ایران

Web: <http://www.srtc.ac.ir>

تلفن: ۸۸۶۳۰۴۴۱ دورنگار: ۸۸۶۳۰۴۴۰ e-mail: info@srtc.ac.ir

همه‌ی حقوق این اثر برای پژوهشکده‌ی آمار محفوظ است. هیچ بخشی از این کتاب را نمی‌توان بدون اجازه‌ی کتبی از ناشرش تکثیر یا به هر شکلی و با هر وسیله‌ای ذخیره کرد. استفاده یا تقلید از طرح جلد، ممنوع است.

حروف‌نگاری شده با قلم‌های یاس و Cambria Math و Times New Roman چاپ و صحافی شده در تهران، ایران.

چاپ یکم

تیراژ: ۵۰۰

شماره‌ی پیاپی نشریات مرکز آمار ایران: ۵۱۲۳

پیشنهاد برای نحوه‌ی نقل مطلب، جدول یا نمودار از این کتاب، به صورت زیر است:

تهران: پژوهشکده‌ی آمار. (انتشار اثر اصلی در.)

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۰۹-۳۷۱-۲

ISBN: 978-600-409-371-2

قیمت: ۶۵۰۰۰۰ ریال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پیش‌گفتار

حساب‌های منطقه‌ای نقش مهمی در تهیه، پیاده‌سازی و ارزیابی سیاست‌های منطقه‌ای بازی می‌کند. برخی شاخص‌های منحصر به فرد منطقه‌ای که از حساب‌های منطقه‌ای منتج می‌شوند به ارزیابی سطح برخورداری مناطق کمک شایانی می‌کنند. در سیاست‌های اقتصادی اروپای واحد، محصول ناخالص داخلی منطقه‌ای شاخصی از حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها است که به منظور تخصیص اعتبارات مالی به مناطق واجد شرایط استفاده می‌شود.

حساب‌های منطقه‌ای، بیان‌کننده ویژگی‌های منطقه‌ای حساب‌های ملی است. این دستور العمل از ترکیب بهنگام شده دو دستورالعمل منطقه‌ای قبلی به نام‌های "روش‌های حساب‌های منطقه‌ای، ارزش افزوده ناخالص، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک رشته فعالیت‌ها" در سال ۱۹۹۵ و "حساب‌های خانوار" در سال ۱۹۹۶ و در راستای فصل ۱۳ نظام حساب‌های اروپا (ESA) در سال ۲۰۱۰ تهیه شده است. فصل ۱۳ از حساب‌های مذکور در برگیرنده قواعد پایه‌ای بدون پیشنهادها جزئی و اجرایی به کشورهای عضو است که توسط نمایندگان از کشورهای عضو و اداره آمار اتحادیه اروپا توصیه شده‌اند.

در مقایسه با دستورالعمل‌های قبلی، مباحث جدیدی در این راهنما بیان شده است. در حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها، روش‌های A، B و C منطقه‌ای سازی، رفتار با فعالیت‌های خارج از قلمرو منطقه، نرخ‌های رشد مقدار ارزش افزوده ناخالص منطقه‌ای، تولید واحدهای بدون نیروی کار دائمی، تولید واحدهای کمکی، برآوردهای منطقه‌ای اشتغال و برآوردهای زودرس بیان شده است و حساب‌های منطقه‌ای خانوار به بسط تبادلاتی همچون پرداخت‌های انتقالی اجتماعی غیرنقدی و مخارج مصرف نهایی خانوارهای خصوصی می‌پردازد.

این دستورالعمل دو هدف عمده ذیل را دنبال می‌کند:

- ارائه راهکارهایی برای تضمین نتایج آماری دقیق، مقایسه پذیر و سازگار
  - ارائه ایده‌های بهتر به کاربران برای مواجهه با مشکلات پیش‌رو و خلق راه حل‌های مناسب به منظور استفاده مناسب از نتایج آماری منطقه‌ای
- اداره آمار اتحادیه اروپا، مدیون کارشناسانی از کشورهای عضو است که بعنوان اعضای گروه ویژه در آماده‌سازی این دستورالعمل مشارکت داشته‌اند.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
۱-۱- بررسی اجمالی	۱
۲-۱- کاربرد حساب‌های منطقه‌ای در سیاست‌گذاری و تجزیه و تحلیل‌ها	۲
۳-۱- آمارهای مرتبط	۵
۱-۳-۱- حساب‌های منطقه‌ای به عنوان زیر شاخه‌ای از حساب‌های ملی	۵
۲-۳-۱- ارزش افزوده ناخالص منطقه‌ای و محصول ناخالص داخلی منطقه‌ای	۸
۳-۳-۱- داده‌های منطقه‌ای نیروی کار	۹
۴-۳-۱- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص منطقه‌ای	۹
۵-۳-۱- حساب‌های منطقه‌ای بخش خانوار	۱۰
۴-۱- پیشینه تاریخی	۱۲
۵-۱- اصول و مفاهیم حساب‌های منطقه‌ای	۱۵
۶-۱- روش‌ها	۱۶
۷-۱- کیفیت	۱۷
۸-۱- هدف دستورالعمل	۱۸
مبانی کلی حساب‌های منطقه‌ای	۱۹
۱-۲- مقدمه	۱۹
۲-۲- قلمرو اقتصادی	۲۱
۱-۲-۲- قلمرو منطقه‌ای	۲۱
۲-۲-۲- قلمرو فرامنطقه‌ای	۲۱
۳-۲-۲- طبقه‌بندی آماری واحدهای منطقه‌ای (NUTS)	۲۲
۴-۲-۲- مفاهیم اقامت و قلمرو و جایجایی	۲۲
۳-۲- انتخاب واحدها	۲۵
۱-۳-۲- واحدهای آماری و اقامت رشته فعالیت‌های اقتصادی	۲۵

- ۲-۳-۲- واحدهای آماری و اقامت خانوارها ۳۳
- روش‌های منطقه‌ای سازی ۴۱
- ۱-۳- مقدمه ۴۱
- ۲-۳- داده‌های مورد نیاز برای منطقه‌ای سازی ۴۲
- ۱-۲-۳- حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها ۴۲
- ۲-۲-۳- داده‌های منطقه‌ای تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک رشته فعالیت ۴۵
- ۳-۲-۳- حساب‌های منطقه‌ای خانوارها ۴۷
- ۳-۳- روش‌های منطقه‌ای سازی ۴۹
- ۱-۳-۳- رویکردهای پایین به بالا ۴۹
- ۲-۳-۳- رویکرد های بالا به پایین ۵۰
- ۳-۳-۳- روش‌های ترکیبی ۵۱
- ۴-۳- مفاهیم نظری بکارگیری شاخص‌ها برای ارزش افزوده ناخالص به تفکیک رشته فعالیت‌ها ۵۲
- ۵-۳- روش‌های ترجیحی منطقه‌ای سازی ۵۸
- ۶-۳- بهبود رویکردهای شبه- پایین به بالا، بالا به پایین و ترکیبی ۵۹
- ۷-۳- تعدیل منطقه‌ای مقادیر ملی؛ اقتصاد نامشهود ۶۱
- ۱-۷-۳- حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت ۶۱
- ۲-۷-۳- اقتصاد نامشهود ۶۲
- ۳-۷-۳- حساب‌های منطقه‌ای خانوارها ۶۳
- ۸-۳- برآوردهای منطقه‌ای نهایی و زودرس؛ بازبینی‌ها ۶۶
- ۹-۳- دقت برآوردهای حساب‌های منطقه‌ای (روش‌های A و B و C) ۶۸
- ۱-۹-۳- مقدمه ۶۸
- ۲-۹-۳- حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها ۷۱
- ۳-۹-۳- داده‌های نیروی کار منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت ۷۵
- ۴-۹-۳- داده‌های منطقه‌ای تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ۷۵
- ۵-۹-۳- حساب‌های منطقه‌ای بخش خانوارها ۷۶
- اصول کلی و روش‌های تدوین ارزش افزوده ناخالص به تفکیک رشته فعالیت‌ها و محصول ناخالص داخلی منطقه‌ای ۷۹
- ۱-۴- مقدمه ۷۹

- ۲-۴- به‌کارگیری روش‌های تولید و درآمد ۸۳
- ۳-۴- انتخاب شاخص‌ها برای واحدهای مبتنی بر فعالیت چند منطقه‌ای، واحدهای فرعی و واحدهای بدون نیروی کار دائمی ۸۴
- ۱-۳-۴- ارزش افزوده واحدهای فرعی بنگاه‌های چند منطقه‌ای ۸۴
- ۲-۳-۴- ارزش افزوده واحدهای بدون نیروی کار دائمی ۹۱
- ۴-۴- تبدیل ارزش افزوده ناخالص منطقه‌ای به محصول ناخالص داخلی منطقه‌ای ۹۱
- ۱-۴-۴- مقدمه ۹۱
- ۲-۴-۴- تخصیص منطقه‌ای مالیات بر ارزش افزوده و مالیات و یارانه بر محصولات و واردات ۹۲
- ۵-۴- محصول ناخالص داخلی سرانه منطقه‌ای و جمعیت منطقه‌ای ۹۲
- کاربرد اصول تخصیص منطقه‌ای ارزش افزوده ناخالص به قیمت‌های جاری به رشته فعالیت‌های خاص .. ۹۵
- ۱-۵- مقدمه ۹۵
- ۱-۱-۵- رشته فعالیت‌های تحت پوشش ۹۶
- ۲-۱-۵- سایر رشته فعالیت‌ها ۹۷
- ۲-۵- استخراج معدن (بخش B) ۹۷
- ۳-۵- تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا (بخش D) و آبرسانی، فاضلاب، مدیریت پسماند و فعالیت های تصفیه (بخش E) ۹۸
- ۴-۵- ساختمان (F) ۱۰۰
- ۱-۴-۵- تخصیص ارزش افزوده ناخالص ۱۰۲
- ۵-۵- حمل و نقل و انبارداری (بخش H) و اطلاعات و ارتباطات (بخش J) ۱۰۵
- ۱-۵-۵- حمل و نقل زمینی و آبی ۱۰۷
- ۲-۵-۵- حمل و نقل ریلی ۱۰۸
- ۳-۵-۵- حمل و نقل هوایی ۱۱۱
- ۴-۵-۵- فعالیت‌های پست و پیک ۱۱۳
- ۵-۵-۵- مخابرات ۱۱۴
- ۶-۵- فعالیت‌های مالی و بیمه ۱۲۱
- ۱-۶-۵- فعالیت‌های خدمات مالی به جز صندوق‌های بیمه و بازنشستگی ۱۲۱
- ۲-۶-۵- بیمه، بیمه اتکایی و صندوق بازنشستگی به جز تامین اجتماعی اجباری ۱۲۳
- ۷-۵- تخصیص FISIM به رشته فعالیت‌ها ۱۲۴
- ۸-۵- خدمات مسکونی مالکین ساکن ۱۲۵

- تهیه ارزش افزوده ناخالص منطقه ای به قیمت های سال قبل و تغییرات مقداری آن ۱۲۹
- ۱-۶-۱- مقدمه ۱۲۹
- ۲-۶-۲- اصول سه گانه دستورالعمل ۱۳۰
- ۱-۲-۶-۱- سطح اولیه متغیرهای کلی ۱۳۰
- ۲-۲-۶-۲- انتخاب فرمول شاخص و سال پایه ۱۳۲
- ۳-۲-۶-۳- سری زمانی ارزش افزوده ناخالص منطقه ای به قیمت های سال مرجع ۱۳۲
- ۳-۶-۳- معیاری برای شاخص های مناسب قیمت و مقدار منطقه ای ۱۳۳
- ۱-۳-۶-۱- معیار ملی ۱۳۳
- ۲-۳-۶-۲- معیارهای منطقه ای برای شاخص های مناسب قیمت و مقدار ۱۳۵
- ۴-۶-۴- روش های A، B و C برای تهیه ارزش افزوده ناخالص منطقه ای به قیمت های سال قبل ۱۳۸
- ۵-۶-۵- معیار بکارگیری تهیه ارزش افزوده ناخالص منطقه ای به قیمت های سال قبل برای برخی رشته فعالیت های خاص ۱۴۱
- ۱-۵-۶-۱- مقدمه ۱۴۱
- ۲-۵-۶-۲- کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری (بخش A) ۱۴۲
- ۳-۵-۶-۳- ساختمان (بخش F) ۱۴۳
- ۴-۵-۶-۴- عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسائل نقلیه موتوری و موتورسیکلت (بخش G) .. ۱۴۴
- ۵-۵-۶-۵- فعالیت های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا (بخش I) ۱۴۵
- ۶-۵-۶-۶- فعالیت های مالی و بیمه (بخش K) ۱۴۷
- ۷-۵-۶-۷- فعالیت های املاک و مستغلات (بخش L) و اجاره بهای احتسابی مالکین ساکن ۱۵۰
- ۸-۵-۶-۸- اداره امور عمومی و دفاع، تأمین اجتماعی اجباری (بخش O) ۱۵۰
- ۹-۵-۶-۹- آموزش (بخش P) ۱۵۳
- ۱۰-۵-۶-۱۰- فعالیت های مرتبط با سلامت انسان (جزء ۸۶، قسمتی از بخش Q) ۱۵۳
- ۶-۶-۶- نرخ های رشد مقداری ارزش افزوده ناخالص منطقه ای ۱۵۵
- اصول کلی تخصیص تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به مناطق ۱۵۷
- ۱-۷-۱- مقدمه ۱۵۷
- ۲-۷-۲- اصل تخصیص ۱۵۸
- ۳-۷-۳- فروش دارایی های موجود ۱۵۸
- ۴-۷-۴- انتخاب روش ها ۱۵۹
- ۵-۷-۵- روش های پیشنهادی ۱۵۹

- ۱۶۰-۷-۵-۱- رویکرد رشته‌فعالیت به تفکیک نوع دارایی.....
- ۱۶۶-۷-۵-۲- روش رشته فعالیت به تفکیک بخش‌ها.....
- ۱۷۱-۷-۶- روش‌های A، B و C در مورد تهیه تشکیل سرمایه ثابت ناخالص منطقه‌ای.....
- ۱۷۳- اصول کاربردی تخصیص منطقه‌ای تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک رشته فعالیت‌های خاص.....
- ۱۷۳-۸-۱- مقدمه.....
- ۱۷۴-۸-۲- استخراج معدن (بخش B)، تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا (بخش D)، آبرسانی، فاضلاب، مدیریت پسماند و فعالیت‌های تصفیه (بخش E).....
- ۱۷۴-۸-۲-۱- استخراج معدن (بخش B).....
- ۱۷۵-۸-۲-۲- تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا (بخش D) و آبرسانی، فاضلاب، مدیریت پسماند و فعالیت‌های تصفیه (بخش E).....
- ۱۷۵-۸-۳- ساختمان (بخش F).....
- ۱۷۶-۸-۴- حمل و نقل و انبارداری (بخش H) و اطلاعات و ارتباطات (بخش J).....
- ۱۷۶-۸-۴-۱- حمل و نقل (به استثناء حمل و نقل ریلی و هوایی).....
- ۱۷۶-۸-۴-۲- حمل و نقل ریلی و هوایی.....
- ۱۷۷-۸-۴-۳- مخابرات.....
- ۱۷۹- اصول کلی داده‌های نیروی کار منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها.....
- ۱۷۹-۹-۱- مقدمه.....
- ۱۸۰-۹-۱-۱- طرح آمارگیری از نیروی کار (LFS).....
- ۱۸۱-۹-۱-۲- آمارهای کسب و کار (SBS).....
- ۱۸۱-۹-۱-۳- داده‌های اداری.....
- ۱۸۳-۹-۲- اشتغال.....
- ۱۸۵-۹-۳- جبران خدمات کارکنان.....
- ۱۸۶-۹-۴- بهره‌وری نیروی کار.....
- ۱۸۷-۹-۵- انتخاب روش‌ها.....
- ۱۹۱- اصول کلی تخصیص درآمد مبادلاتی و کلی خانوارها به مناطق.....
- ۱۹۱-۱۰-۱- مروری اجمالی بر حساب‌های خانوار.....
- ۱۹۲-۱۰-۲- تصریح حساب‌ها.....
- ۱۹۲-۱۰-۲-۱- حساب تخصیص درآمد اولیه (جدول ۲۴/۶ توالی کامل حساب‌ها در مورد خانوار.....
- ۱۹۲- حساب II.1.2 در ESA2010).....

- ۱۰-۲-۲- حساب توزیع ثانویه درآمد خانوارها (جدول ۲۴/۶ توالی کامل حساب‌ها در مورد خانوار، حساب II.2 در ESA2010) ۱۹۳
- ۱۰-۲-۳- حساب باز توزیع درآمد غیر نقدی خانوارها (جدول ۲۴/۶ توالی کامل حساب‌ها در مورد خانوارها. حساب II.3 در ESA2010)..... ۱۹۴
- ۱۰-۲-۴- حساب مصرف درآمد قابل تصرف (تعدیلی) خانوارها (جدول ۲۴/۶ توالی کامل حساب‌های خانوارها، حساب II.4.1 و II.4.2 در ESA2010) ۱۹۵
- ۱۰-۳-۱- منابع ۱۹۶
- ۱۰-۴-۱- انتخاب منابع و شاخص‌ها ۱۹۷
- ۱۰-۵-۱- تخصیص مصرف سرمایه ثابت (P.51c) ۱۹۹
- ۱۰-۶-۱- ارتباطات میان برخی مبادلات ۲۰۰
- ۱۰-۷-۱- گزیده متغیرها، تعاریف و منابع احتمالی ۲۰۱
- پیوست ۱۹۵

فصل ۱

مقدمه

۱-۱- بررسی اجمالی

شاخص‌های آماری قابل اطمینان، سازگار، مناسب و هماهنگ در مناطق، بنیان پایداری را برای سیاست‌های هدفمند در جهت کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی بین مناطق اروپا فراهم می‌کند. حساب‌های منطقه‌ای نقش مهمی در تولید برخی از این شاخص‌ها بازی می‌کند. حساب‌های منطقه‌ای، بیان‌کننده خصوصیت منطقه‌ای حساب‌های متناظر در اقتصاد ملی است. این حساب‌ها کمیت‌های عمده اقتصادی همانند ارزش افزوده ناخالص و درآمد خانوار را در سطح مناطق تهیه می‌کند و همانند حساب‌های ملی، پوشش حساب‌ها و مبادلات موجود را در سطح مناطق ارائه می‌کند.

پاراگراف ۱۳.۰۴ از ESA2010 چشم‌انداز این پدیده را روشن می‌کند:

"به لحاظ مفهومی، حساب‌های منطقه‌ای پوشش دهنده مجموعه تعاریف و مفاهیم حساب‌های ملی است که ساختارها، توسعه یافتگی و نابرابری‌های اقتصادی منطقه‌ای را قابل مشاهده می‌سازد. گرچه برخی مشکلات مفهومی و اندازه‌گیری در موارد خاص، بکارگیری گسترده حساب‌های منطقه‌ای را در جزئیات، بسیار محدود کرده است."

به عنوان نمونه، بعلت هزینه‌های بالای اداری، ثبت داده‌های واردات و صادرات از منطقه‌ای به منطقه‌ی دیگر برای موسسات و ادارات آماری تقریباً ناممکن است. نمونه

دیگری از مشکلات مفهومی، تخصیص منطقه‌ای مبادلات مالی بنگاه‌های چند منطقه‌ای و یا تخصیص منطقه‌ای مصرف جمعی دولت عمومی است که با فروض بکار رفته می‌تواند بسیار سوال برانگیز باشد.

در سیستم حساب‌های ملی ویرایش سال ۲۰۰۸ برخی از مسائل و مشکلات مفهومی که کشورها به منظور پیاده‌سازی کامل سیستم حساب‌های ملی برای هر منطقه با آن مواجه هستند، تا حدودی توضیح داده شده است (SNA ۲۰۰۸، بخش ۱۸/۵). به همین دلیل نیز اتحادیه اروپا تهیه حساب‌های منطقه‌ای را به تفکیک رشته فعالیت‌ها و حساب‌های منطقه‌ای خانوار محدود کرده است.

هدف حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها تشریح فرآیند تولید در مناطق، شامل توصیف آماری از مراحل تولید واحدهای اقتصادی مستقر در مناطق، داده‌ها، ستانده‌ها، ارزش افزوده ناخالص، تولید ناخالص داخلی، جبران خدمات کارکنان و شاغلین درگیر تولید و همچنین تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک رشته فعالیت‌ها است. حساب‌های منطقه‌ای خانوارها در اتحادیه اروپا به توزیع اولیه و مجدد درآمد و مخارج درآمد محدود شده است.

حساب‌های منطقه‌ای عموماً مفاهیم حساب‌های ملی را بکار می‌گیرد، اگر چه موضوعات در سطح منطقه‌ای باید برای هر یک از قواعد اضافی بسط و توسعه داده شود. مسائل اصلی در فصل ۱۳ نظام حساب‌های اتحادیه اروپا، صرفنظر از کارکرد‌های عملی آن مشخص است. این دستورالعمل، روش شناسی کلی حساب‌های منطقه‌ای و نیز راهکارهای کاربردی پیاده‌سازی آن را در چارچوب نظام حساب‌های اتحادیه اروپا ویرایش ۲۰۱۰ فراهم می‌آورد.

۱-۲- کاربرد حساب‌های منطقه‌ای در سیاست‌گذاری و تجزیه و تحلیل‌ها

کاربرد حساب‌های منطقه‌ای برای تعیین خط مشی منطقه‌ای، از اتحادیه اروپا تا وزارتخانه و دولت‌های محلی بسیار گسترده است. این حساب‌ها توسط دانشگاه‌ها، بنگاه‌های اقتصادی، رسانه‌ها و عموم مردم نیز استفاده می‌شوند. اطلاعات حاصل از

حساب‌های منطقه‌ای برای اهداف بسیاری استفاده می‌شوند که در ادامه به آنها اشاره می‌شود:

تحلیل‌ها و سیاست منطقه‌ای اتحادیه اروپا :

- نظارت بر قابلیت مناطق کمتر برخوردار، بر اساس شاخص محصول ناخالص داخلی سرانه (یکپارچگی اقتصادی و اجتماعی) . آئین نامه ی شماره ۱۰۸۳/۲۰۰۶ شورا درخصوص صندوق‌های بنیادین^۱ (شامل دو صندوق توسعه منطقه‌ای اروپا EFRD و صندوق اجتماعی اروپا ESF) در اولین برنامه ، بخش ۳، فصل ۵ ، ماده ۱ با هدف همگرایی مناطق اذعان دارد: "به منظور توسعه همه جانبه، تامین مالی مناطق از صندوق‌های مذکور مطابق با طبقه‌بندی واحدهای منطقه‌ای آماری (که از این پس سطح NUTS2 نامیده می‌شود) و نیز مقررات (EC) شماره ۱۰۵۹/۲۰۰۳، باید تولید ناخالص داخلی سرانه بر حسب برابری قدرت خرید^۲ این کشورها براساس جامعه آماری مشترک طی دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۲ کمتر از ۷۵ درصد متوسط محصول ناخالص داخلی ۲۵ کشور اتحادیه اروپا برای دوره مشابه مرجع باشد.
- نظارت بر رشد اقتصادی منطقه‌ای مرتبط با اشتغال‌زایی و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (بر اساس راهبرد اروپای ۲۰۲۰). برای مثال کدام مناطق سهم بیشتری در رشد اقتصاد ملی دارند و چرا؟
- نظارت بر توسعه بهره‌وری نیروی کار منطقه‌ای مرتبط با رشد جمعیت کل در مقایسه با جمعیت سالخورده اتحادیه اروپا (بر اساس راهبرد اروپای ۲۰۲۰) .
- نظارت بر نرخ‌های اشتغال منطقه‌ای بعنوان شاخصی از مشارکت نیروی کار (بر اساس راهبرد اروپای ۲۰۲۰).
- نظارت بر تغییرات درآمد قابل تصرف تعدیلی منطقه‌ای خانوارها و مصرف و پس‌انداز انفرادی واقعی آنها، به منظور شناسایی تغییرات در سطح برخورداری رفاه منطقه‌ای.

¹ Structural Funds

² Purchasing Power Parities

تعیین خط‌مشی و تجزیه و تحلیل‌های منطقه‌ای دولت مرکزی و ادارات برنامه‌ریزی ملی کشورهای عضو:

- تعیین خط‌مشی منطقه‌ای با مشخص کردن مناطق کمتر برخوردار از طریق مقادیر کمی سرمایه‌گذاری در زیر ساخت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی همراه با اثرات آن بر اقتصادهای منطقه‌ای و بازار نیروی کار .
  - مطالعات بهره‌وری نیروی کار منطقه‌ای .
  - تجزیه و تحلیل سهم مناطق از ارقام کلان ملی .
  - تجزیه و تحلیل مزیت‌های مناطق
  - تجزیه و تحلیل نقش مناطق در رشته فعالیت‌های اقتصادی
- خطی مشی و تجزیه و تحلیل منطقه‌ای دولت منطقه‌ای و محلی:**
- اندازه و استقلال منطقه‌ای کشورها در اتحادیه اروپا متفاوت است. بیشتر دولت‌های منطقه‌ای مستقل، نیازمند اطلاعات مشابه دولت مرکزی هستند.
  - بکارگیری داده‌های حساب‌های منطقه‌ای برای رتبه‌بندی مناطق در درون کشور یا اتحادیه اروپا.
- تجزیه و تحلیل‌های دانشگاه‌ها، موسسات پژوهشی و مدارس:**
- مطالعات اثربخشی
  - مطالعات بازار نیروی کار منطقه‌ای
  - تجزیه و تحلیل مزیت‌های مناطق
  - تجزیه و تحلیل نقش مناطق در رشته فعالیت‌های اقتصادی
- تجزیه و تحلیل بنگاه‌های اقتصادی:**
- مطالعات بنگاه‌های اقتصادی در خصوص موضوعاتی از جمله مکان‌یابی دفاتر مرکزی، نیاز کارخانجات تولیدی، اطلاعات مرتبط با عرضه صنایع، فعالیت‌های خدماتی، وضعیت بازار نیروی کار و مشتریان آنها است.

۱-۳- آمارهای مرتبط

۱-۳-۱- حساب‌های منطقه‌ای به عنوان زیر شاخه‌ای از حساب‌های ملی

ویرایش سال ۱۹۹۵ نظام حساب‌های اروپا^۳، اولین دستوالعملی بود که فصلی را به حساب‌های منطقه‌ای اختصاص داد. نظام حساب‌های ملی^۴ سال ۱۹۹۳ نیز در چند پاراگراف اشاراتی به حساب‌های منطقه‌ای داشت (به پارگراف ۱۹/۸۸ تا ۱۹/۹۶ رجوع شود). بر اساس نظام حساب‌های اروپا "حساب‌های منطقه‌ای مشخصه‌ای منطقه‌ای از حساب‌های متناظر در کل اقتصاد" است، مفهومی که در SNA سال ۱۹۹۳ نیز بر آن تاکید شده است. در ESA سال ۲۰۱۰ و همچنین در SNA سال ۲۰۰۸ به ارتباط نزدیک مفاهیم حساب‌های منطقه‌ای با حساب‌های ملی اشاره شده است.

حساب‌های ملی رفتار واحدهای نهادی^۵ و متغیرهای درگیر در آن همچون تولید، مصرف و موجودی دارایی‌ها را توصیف می‌کند. مبنای تخصیص فعالیت‌های واحدهای نهادی به کشور، محل اقامت آنها در کشور است.

این مفاهیم آماری، پایه حساب‌های منطقه‌ای نیز می‌باشد. توصیف اقتصاد از یک منطقه، مشابه آن در حساب‌های ملی و مبتنی بر موقعیت واحدهای نهادی در منطقه، همراه با فعالیت‌هایشان همچون تولید، مصرف و تشکیل سرمایه است.

برای توصیف اقتصاد منطقه‌ای برخی موضوعات عملی و مفهومی وجود دارد. اصول حساب‌های منطقه‌ای خانوار به دستوالعمل‌های تکمیلی نیاز دارد، هر چند مفاهیم حساب‌های ملی بطور کامل اعمال می‌شود. برای مثال لازم است برخی جنبه‌های حساب‌های منطقه‌ای خانوار مانند تخصیص درآمد و مصرف دانشجویان مشغول به تحصیل در مناطقی خارج از محل سکونت‌شان توضیح داده شود. نمونه‌هایی از این قبیل در اقتصاد منطقه‌ای، راهنمای تکمیلی و عملی حساب‌های ملی بویژه در تهیه حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها را ضروری کرده است.

³ European System of Accounts (ESA) 1995

⁴ System of National Accounts (SNA) 2008

⁵ Institutional Units

- مشکل مرسوم حساب‌ها به تفکیک رشته فعالیت، وجود بنگاه‌های اقتصادی با ترکیب چندین کارگاه در مناطق مختلف داخل کشور است. برای مثال دفتر مرکزی، در یک منطقه (اغلب در مناطق شهری) و کارگاه‌های تولیدی در سایر مناطق (در بیشتر موارد در مناطق حاشیه‌ای) مستقر است. در این حالت خاص، هر یک از کارگاه‌های این واحد نهادی، باید اطلاعات ستانده، مصرف واسطه و ارزش افزوده را تهیه کنند که در عمل میسر نیست. تخصیص کل ارزش افزوده به دفتر مرکزی یا نوعی از شبه منطقه^۶ می‌تواند یک راه حل باشد. هر چند این راه حل به دلیل عدم بیان رابطه این بنگاه‌ها با بازار نیروی کار منطقه‌ای، سایر کارگاه‌های داخل و خارج منطقه و خانوارهای ساکن به همراه درآمد و مصرفشان، منعکس کننده فعالیت‌های کارگاه‌ها در منطقه نیست. بنابراین دستورالعمل‌های تکمیلی حساب‌های منطقه‌ای به منظور انعکاس وضعیت واقعی اقتصادی، ضروری است.

- مشکل دیگر، وجود قلمرو فرا منطقه‌ای است که عمدتاً به فعالیت‌های اکتشاف و استخراج معدنی توسط بنگاه‌هایی در فلات قاره و فعالیت نمایندگی‌های دولت در سایر نقاط جهان (سفارتخانه‌ها، کنسولگری‌ها، پایگاه‌های نظامی، پایگاه‌های علمی و غیره) مربوط می‌شود. در حساب‌های ملی فعالیت چنین واحدهایی بخشی از قلمرو اقتصاد ملی است. اما سوال اینجاست که این فعالیت‌ها به کدام منطقه تخصیص داده شوند. بسیاری از سازمان‌های آماری در عمل این مبادلات را به دلایلی همچون عملی نبودن، اهمیت ناچیز و یا عدم دسترسی به داده‌ها، به قلمرو فرامنطقه‌ای تخصیص نمی‌دهند. در بسیاری از کشورها، مبادلات به سرزمین اصلی و اغلب به شهری که دولت مرکزی در آن مستقر است، تخصیص داده می‌شود. به نظر می‌رسد قلمرو فرامنطقه‌ای بعنوان یک منطقه الحاقی در حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها شناخته می‌شود.

- بنگاه‌های اقتصادی می‌توانند واحدهای تولیدی سرمایه بر بزرگ در یک منطقه و شبکه توزیعی خطوط لوله و کابل یا یک شبکه‌ی بی‌سیم فرا منطقه‌ای که از سایر مرزهای مناطق عبور می‌کند، داشته باشند. شرکت‌های توزیع برق یا گاز و شرکت‌های

^۶ Quasi-regio

تلفن که خدماتشان را از طریق شبکه های کابل یا بی سیم به مناطق مستقر در آن و به سایر مناطق ارائه می دهند، مثال هایی از این قبیل هستند. این یک مشکل مفهومی برای دستورالعمل هایی با ضرورت مقایسه پذیری در سطح بین المللی است.

- بنگاه های فعال در امر ساخت و ساز نمی توانند خانه ها، ساختمان ها، پل ها، جاده ها و غیره را فقط در منطقه ای که در آن مستقر هستند، بسازند؛ بلکه آنها ملزم به فعالیت در سایر مناطق نیز هستند. بر اساس مفاهیم حساب های منطقه ای، فعالیت این موسسات باید به منطقه ای تخصیص داده شود که پروژه ساختمانی آنها برای مدت یک سال یا بیشتر در آن مستقر است. هرچند پیاده سازی عملی آن تا حد زیادی به منابع آماری قابل دسترس وابسته است.

- شرکت های راه آهن شامل دفتر مرکزی، ایستگاه ها، کارگاه های تعمیر قطار یا خطوط ریلی، توقف گاه ها و خطوط راه آهن هستند که هر کدام یک بعد منطقه ای دارند. این واحدهای فرعی، ضمن اهمیت دارای مشکلات عملی و مفهومی خاصی هستند. تخصیص مازاد عملیاتی خالص^۷ شرکت راه آهن به هر یک از واحدهایش در مناطق مختلف به مشکل مفهومی؛ و قابلیت دسترسی به شاخص های منطقه ای از قبیل مصرف سرمایه ثابت به مشکل عملی مربوط می شود که ضرورت ارائه دستورالعمل های تکمیلی را ایجاد می کند.

- واحدهایی وجود دارند که بدون عامل نیروی کار فعالیت می کنند. از نمونه های رایج این واحدها می توان به واحدهای تولید انرژی (آسیاب های بادی، استخراج نفت و گاز) پمپ بنزین های بدون خدمه و شبکه های مخابراتی تلفن های همراه اشاره کرد که باید به موضوع تخصیص فعالیت آنها به منطقه خاص رسیدگی شود. این موارد با نمونه مشابه آن در شرکت های راه آهن به دلیل فقدان نیروی کار در این بنگاهها متفاوت است. اما سوال مفهومی آنست که آیا ارزش افزوده باید با بهره وری سرمایه مرتبط شود.

- آخرین اما نه کم اهمیت ترین مورد آنست که بسیاری از منابع داده براساس اهداف ملی طراحی شده اند و نه منطقه ای. تنها راه برآورد داده های حساب های منطقه ای استفاده از

---

⁷ Net Operating Surplus

شاخص‌های منطقه‌ای و برآوردهای نواحی کوچک است. این دستورالعمل بر استفاده درست از شاخص‌های منطقه‌ای تمرکز خواهد کرد.

۱-۳-۲- ارزش افزوده ناخالص^۸ منطقه‌ای و محصول ناخالص داخلی^۹ منطقه‌ای

حساب‌های منطقه‌ای به تفکیک رشته فعالیت‌ها، مشخصه‌ای منطقه‌ای از حساب‌های متناظر در سطح ملی است. این حساب‌ها مفاهیم و طبقه‌بندی‌های مورد استفاده در حساب‌های ملی را بکار می‌گیرند. دو متغیر ارزش افزوده ناخالص و محصول ناخالص داخلی منطقه‌ای، شاخص‌های اصلی اقتصادی حاصل از این حساب‌ها است.

ارزش افزوده ناخالص منطقه‌ای می‌تواند از دو منظر روش تولید و روش درآمد تعریف شود: روش اول به قیمت‌های جاری و قیمت‌های سال قبل تهیه می‌شود. البته روش سومی هم وجود دارد که به روش هزینه مشهور است و به دلایل عملی همچون فقدان اطلاعات واردات و صادرات بین مناطق، نمی‌توان آنرا بکار گرفت.

در روش تولید، ارزش افزوده ناخالص به شرح زیر تعیین می‌شود:

ارزش افزوده ناخالص منطقه‌ای به قیمت‌های پایه به تفکیک رشته فعالیت‌ها برابر است با تفاوت بین ستانده (به قیمت‌های پایه) و مصرف واسطه (به قیمت‌های خریدار).

و در روش درآمد، خواهیم داشت:

ارزش افزوده ناخالص منطقه‌ای به قیمت‌های پایه به تفکیک رشته فعالیت‌ها برابر است با مجموع مالیات منهای یارانه بر تولید، دستمزدها و حقوق، حق بیمه‌های اجتماعی^{۱۰} سهم کارفرما، مصرف سرمایه ثابت و مازاد عملیاتی خالص.

و در نهایت محصول ناخالص داخلی منطقه‌ای عبارتست از ارزش افزوده ناخالص منطقه‌ای به اضافه خالص مالیات بر تولید.

در این دستورالعمل طبقه‌بندی رشته فعالیت‌ها بر اساس ویرایش دوم طبقه‌بندی رشته فعالیت‌های اتحادیه اروپا (NACE^{۱۱}) است.

^۸Gross Value Added (GVA)

^۹Gross Domestic Product (GDP)

^{۱۰}Employer's Social Contributions